

חדושי הריטב"א בבא מציעא לא, ב

מתני' היה בטל מן הסלע נותן לו שכרו כפועל.

**ודוקא שהיה בטל ממלאכתו הא לאו הכי יש לו להחזיר בחנם דסתם מצוה המוטלת עליו לעשות בחנם
היא עד דגלי קרא בהדיא כדגלי בטעינה,**

רש"י בבא מציעא ל"א:

כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה – כמה אדם רוצה ליטול ולפחות משכרו ליבטל ממלאכה זו כבדה
שהוא עוסק בה ולעסוק במלאכה קלה כזו **הכל לפי כובד המלאכה וריבוי שכר יש מלאכ' שטורחה קל ושכרה**
רב או חילוף.

ספר הנר בבא מציעא ל"א:

{רבנו חננאל}

היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל תנא כפועל בטל, ואקשינן והא לאו בטל הוא
דהא מתעסק להחזיר האבידה, ופירקה אביי כפועל בטל של אותה מלאכה, פירוש כגון שהיה חייט והניח
מלאכתו והלך והשיב את האבדה, ונשתהה בהשבתה כשיעור תפירת בגד ששכרו סלע, לא יאמר לו כבר
ביטלתי ממלאכתי שיעור סלע תנה לי, אלא משערין שכרו בעת שאין לו מה יתפור, אלא יושב ובטל, אם יבוא
אדם ויאמר לו הנך יושב ובטל תקח בתפירת בגד חצי סלע, או תישאר בטל היום, ובעת שהמלאכה מצויה כגון
קרוב לרגל וכיוצא בו שכר תפירת הבגד סלע, ומה שמתברר שנוטל בשעה שאין לו תפירה לתפור הוא שנוטל
מבעל האבדה, וכן אם יאמר לו אדם אתה חייט ואין תפירה מצויה אצלך תבוא ללבון עמי לבנים ותקח
שכירותך כך וכך. וזה מפני שלא היתנה בבית דין על שכרו אבל אם התנה בבית דין נוטל כפי תנאו דתנן אם
יש שם בית דין מתנה בבית דין. עד הנה מדברי ר"ח ז"ל.

חדושי הריטב"א בבא מציעא לא, ב

גמרא תנא כפועל בטל. ואקשינן והא לאו בטל הוא, פירוש דקס"ד דכפועל בטל לגמרי קאמר כמה אדם רוצה
ליטול ולפחות משכרו ליבטל ממלאכה ולישב בטל, ולהכי פרכין ואמאי דהא לאו בטל הוא שהרי טרח
בהשבתה והיאך נותנין לו כפועל שאינו עושה שום מלאכה, ופרקינן דה"ק כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל
מינה,

ופי' ר"ח שנוטל עכשיו כשכר שנותנין לפועל בשעת הזול כשהפועלים בטלים ואין מלאכה מצויה להם,
וכיוצא בו הא דאמרינן בפרק איזהו נשך (ס"ח א') גבי הנותן מעות לחנוני להתעסק למחצית שכר שנותן לו
שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה כדאיתא התם,

ואינו מחזור, חדא דבשלמא התם גבי מתעסק כיון דאינו אלא משום דלא מיחזי כרבית כשהוא טורח בחלקו של
בעל העסק בכל דהוא סגי ודיו שיטול כשעת הזול ואפי' בשעת היוקר, **אבל הכא שיניח מלאכתו להציל של
חברו למה אומרים לו כך אכתי הוה לן למיפרך והא לאו בטל הוא שזה לא היה עומד עכשיו בטל שהרי
היה לו מלאכה של סלע,** ועוד שהרי בפרק האומנין (ע"ו ב') תניא גבי פועלין שהלכו ומצאו שדה כשהיא לחה
נותן להם שכרם משלם ואינו דומה הבא טעון לבא ריקן עושה מלאכה ליושב ובטל, וקרי לה לההוא שנוטלין
כפועל בטל, דאמרי' התם תני תנא קמיה דרב נותן להם שכרם משלם א"ל חביבי אמר אלו הואי התם יהיבנא
להו כפועל בטל ואת אמרת הכי ופרכי' ומאי ק"ל דהא עלה קתני ואינו דומה הבא טעון וכו' ופרקי' לא סיימוה
קמיה ואילו לפירוש ר"ח ז"ל אינו דומה דין הנוטל שכרו כפועל בטל למה שאמרו אבל אינו דומה הבא טעון וכו'
דהתם בגופה של מלאכה משערין מה שטרח ומה שהיה לו לטרוח ואין משערין כלום בשעת היוקר כשעת
הזול.

לפיכך הנכון כפירש"י ז"ל דכפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה היינו שאומדין טורח מלאכתו הראשונה
כבידה שהיה עושה אותה במלאכה קלה זו הכל לפי שכר העבודה ורובי השכר יש מלאכה שטרחה קל ושכרה
רב ויש חילוף עכ"ל ז"ל, **ונראה שאין אומדין זה להחמיר על בעל אבדה אלא להקל שאלו היתה מלאכתו
הראשונה קלה ושכרה מרובה ואלו היתה טורח מלאכת האבדה כבדה ושכרה מועט אין לו אלא שכר**

שהיה נוטל פועל במלאכה זו דהא לא אהני ליה אלא מלאכת פועל בלבד, וכן דעת רבינו בשם רבו הרמב"ן ז"ל.

ויש אומרים דאמרינן גבי המבטל ממלאכתו לדון שנוטל שכרו כפועל בטל כדאיתא בבכורות (כ"ט ב') דהכי נמי אמדינן ליה כי הכא, ויש אומרים דהתם כפועל בטל ממש דיינינן ליה דכיון דשורת הדין יש לו ללמד ולדון בחנם משום מה אני בחנם אף אתם בחנם די לו שנתן לו כפועל בטל ממש וכשומר קישואין משא"כ בזו שהיה פטור לגמרי משום אפס כי לא יהיה בך אביון, וכן כתבו במקצת התוספות, והראשון יותר נכון בעיני, וכן נראה בפרק שני דייני גזירות (ק"ה א') בההוא דהוה דלי דוולא דשכר בטלתו לגמרי יהבי' ליה כפועל בטל דהכא, ויש שפי' שמועתינו בענין אחר, דכי קתני כפועל בטל קס"ד שאומדין אותו בשעת היוקר כשעת הבטלה והזול ופרכינן והא לאו בטל הוא כי זה מלאכה מרובה היתה לו שהיה נוטל עליה סלע, ופרכינן כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה, וגם זה נכון, אבל רש"י ז"ל פירש כלשון ראשון.

רמב"ן בבא מציעא ל':

מתני': היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי את הסלע אלא נותן לו שכרו כפועל. אוקימנא בגמרא מאי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מיניה, פר"ח ז"ל כגון שאם היה חייט והניח מלאכתו והשיב את האבדה ונשתהה שם כשיעור תפירת הבגד ששכרו סלע, לא יאמר לו כבר בטלתי מלאכתי שיעור סלע תנה לי אלא בתפירת הבגד ששכרו סלע משערין בעת שאין לו מה יתפור אלא יושב ובטל אם יבוא אדם ויאמר לו הנך יושב בטל תיקח בתפירת הבגד חצי סלע או תשאר בטל היום ובעת שהמלאכה מצויה כגון קרוב לרגל וכיוצא בו שכר תפירת בגד סלע ומה שמתברר שנוטל בשעה שאין לו תפירה לתפור, הוא שנוטל מבעל אבדה, ע"כ דברי ר"ח ז"ל וכן פי' רבינו הגדול בתשובה וכן עיקר. אע"פ שלא פירש כן רש"י ז"ל ובפרק איזהו נשך אבאר עוד בעזרת העוזר.

ואיכא דקשיא ליה אמאי נותן לו שכרו כפועל מבריה ארי מנכסי חברו ופטור, וכי תימא מבריה ארי מנכסי חברו לית ליה פסידא הא אית ליה פסידא כדאמר' בפ' הכונס צאן הא אשכחן מבריה ארי מנכסי חברו ופטור אע"ג דאית ליה פסידא כיון דמדעתו עבד כדתנן בפרק שני דייני גזירות מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו חנן אומר איבד את מעותיו וכן בפורע חובו של חברו פטור ומפרשינן לה בגמרא במסכת נדרים בפרק אין בין המודר משום דאברוחי ארי בעלמא הוא הכי נמי מבריה ארי הוא וליפטור אע"ג דאית ליה פסידא.

ואיכא למימר כל היכא דלאו עליה רמיא לאברוחי ההוא ארי, אע"ג דאית ליה פסידא פטור הלה כיון דמדעתא דנפשיה עבד אחולי אחיל גביה היאך, א"נ דתלינן לקולא כדאמר' בגמרא בירושלמי מפיס הוינא ליה והוא מחול לי אבל היכא דעליה דידיה רמיא לאברוחי ההוא אריא אע"ג דמדעתיה עבד כיון דאית ליה פסידא חייב לשלם דלא רמו רבנן עליה לאברוחי אריא מנכסי חבריה כי היכי דליפסיד איהו וכן נמי הא דאמרינן גבי שומר שכר שקדם ברועים ובמקלות בשכר דהדר שקיל מבעל הבית משום דלא רמו רבנן עליה לנטורי נכסי דחבריה ולאפסודי נכסי דנפשיה ומתני' נמי הא רמיא עליה לאהדורי אבדתא לפיכך נוטל שכרו, וכן נמי שברה כד של דבש ושפך זה את היין והציל את הדבש לתוכה שנוטל שכרו משום האי טעמא הוא דעליה דידיה רמיא לאהדורי ההיא אבדתא למרה אם היה לו כלי ריקן ומיהו כיון דלא הוה ליה למשפך חמרא אלא א"כ התנה אינו נוטל אלא שכרו.

ול"נ דשכר פעולה ממונא דמטי לידיה דבעל אבידה היא דמי לפועל שעשה מלאכה בשל חברו שלא מדעתו דאמרינן לקמן ונוטל מבעל הבית מה שנהנה אותן אבל פורע חובו של חברו וכיוצא בהם דלא מטי לידיה דב"ה אלא מחילת חובו של זה וסלוק נזקו ממנו מבריה ארי מנכסי חברו הוא ואע"ג דאית ליה פסידא פטור, ולשון זה עיקר ברור הוא:

רשימות שיעורים בבא מציעא ל"א:

גמ'. נותן לו שכרו כפועל בטל מאי פועל בטל אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מיניה. ופרש"י בד"ה כפועל בטל ז"ל כמה אדם רוצה ליטול ולפחות משכרו ליבטל ממלאכה זו כבדה שהוא עוסק בה לעסוק במלאכה קלה כזו, הכל כפי כובד המלאכה וריבוי שכר יש מלאכה שטורחה קל ושכרה רב או חילוף עכ"ל. ועיין בשיטמ"ק שכתב בשם הריטב"א ז"ל ונראה שאין אומדן זה להחמיר על בעל אבידה אלא להקל,

שאלו היתה מלאכתו הראשונה קלה ושכרה מרובה ואלו היתה טורח האבידה כבדה ושכרה מועט אין לו אלא שכר שהיה נוטל במלאכה זו, דהא לא אקני ליה אלא מלאכת פועל בלבד וכו' עכ"ל.

והנה יל"ע האם משלמין למוצא המציאה שכר פעולה על פעולת ההשבה או ד"ד משלמין לו שכר משום שמפסיד ממון, ומשלמין עבור הפסד. ולכאורה יהא נפ"מ בזה אי חל בהני תשלומין איסור בל תלין או לא. ומדברי הריטב"א משמע שמשלמין לו שכר פעולה על מלאכת ההשבה. ועיין בתוס' (לקמן סח א ד"ה ונותן) וז"ל וא"ת א"כ הוא נוטל שכרו על השבת אבידה ובהכונס (ב"ק נו ב) אמרינן דטעם דשומר אבידה הוי כשומר חנם משום דמאי הנאה קא מטי ליה וכו' וי"ל דאין לחוש אם נוטל שכר כיון שעוסק במלאכה אחרת ומפסיד עכ"ל. ומשמע דס"ל דמקבל שכר פעולה עבור ההשבה. ועוד כתב הריטב"א דיש אומרים דמשלמין לו כפועל בטל היינו דנוטל שכר כשומר קישואים - שנוטל שכר כמה היה רוצה ליטול להיות בטל ממש.

והיא"א ס"ל שאין משלמין למחזיר האבידה שכר הפעולה ולא דמי הפסדו, דמכיון שהוא עוסק במצוה וחייב במצות השבת אבידה אין צריך לשלם לו דמי הפסדו או שכר על פעולתו - דעל מצוה אין שכר פעולה ואינו חייב נמי ליתן דמי הפסדו דהבעלים לא גרמו להפסדו, ורק תיקנו דמשלם לו שכר בטלה כשומר קישואים. ועיין לקמן (סח). בהגהות הגר"א אות ב' שהביא מחלוקת ראשונים האם שכרו כפועל בטל הוי דמי הפסדו או דמי הפעולה שעושה.

ונראה דהדין האם הוי דמי הפסד או דמי הפעולה תלוי בב' ספיקות, א) האם מצוה נתפסת בחלות פעולה או לא, ב) האם יש בעלים להיות המשכיר של המשיב אבידה לשלם לו שכר פעולתו, די"ל דזה לא שייך בהשבת אבידה דהמשיב איננו פועל של הבעלים אלא מקיים מצות התורה דקא רמיא עליה להשיב את האבידה לבעלים, ולכן לא שייך שיקבל דמי פעולה אלא דמי הפסדו. או ד"ד י"ל דאף משיב אבידה הוי פועל של בעל האבידה ומקבל ממנו שכר פעולתו. ועיין בפ' הר"ח דמשלם לו כחייט שאין לו מלאכה דכמה היה לוקח להיות חייט או כובס לבנים. ונראה דלר"ח אינו משתלם על הפסדו ולא על פעולתו אלא מקבל שכר בטלה בעלמא, וחכמים שיערו לתת לו שכר בטלה כחייט שאין לו מלאכה כמה היה לוקח להיות חייט או כובס לבנים. ושיטתו דומה לשיטת הראשונים דנוטל שכר כשומר קישואים אלא דלר"ח תיקנו לו כפי מה שמוכן לקבל כחייט, והוי שכר בטלה בעלמא ודלא כרש"י דס"ל דהוי שכר פעולה. ועיין בשטמ"ק (ד"ה נותן) שכתב וז"ל וא"ת מ"ש הכא דשקיל כפועל בטל של אותה מלאכה והתם (בדיינות) לא שקיל אלא כפועל בטל לגמרי. י"ל דשאני התם משום דמחייב בכל ענין ואפילו היכא דבטל ממלאכתו דדרשינן אני ה' מה אני בחנם וכו' שאין לו ליטול שכר טרחו כלל משו"ה לא שקיל אלא כבטל לגמרי אבל הכא דכשהוא בטל ממלאכה אי בעי לא משיב דכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון הילכך שרי ליקח שכר בטלו דאותה מלאכה דבטל מיניה עכ"ל. ונראה דהשיטת"ק מחלק בין דיינות לבין השבת אבידה, דבהשבת אבידה הפסד הממון דבעל האבידה מחייב את המוצא אך חל פטור "כי לא היה בך אביון", ולכן בעל האבידה מחויב לשלם למוצא את שכר פעולתו כי המוצא עובד עבורו כשהוא משיב לו את אבידתו. משא"כ בדיינות שאין הדיין מתחייב לדון מחמת הפסד הממון של בעלי הדין, ואין בעלי הדין מחייבים אותו לדון אלא התורה עצמה מחייבת אותו לדון, והחייב חל על הדיין לדון כדי לעשות צדק ומשפט ולא חל פטור "כי לא יהיה בך אביון" ולפיכך אין הדיין פועל של בעלי הדין ואינו משתלם מהם כפועל כלל אלא מקבל דמי חיון כשומר קישואים בעלמא. והשיטה דס"ל דאף שומר אבידה משתלם כשומר קישואים סובר דכל מצוה אינה חפצא של פעולה ויש לו רק דין שמקבל כדי חיון כשומר קישואים בעלמא. ואילו שאר הראשונים ס"ל דבהשבת אבידה המוצא נעשה לפועל של בעל האבידה להחזיר לו אבידתו ומשלם לו שכר פעולה כי בעל האבידה מחייבו במצות השבה ובפעולת השבה עבורו ולכן מקבל ע"ז שכרו כפועל. ויש עוד שיטה דמכיון דבעל האבידה מחייבו מקבל שכר הפסדו אך מ"מ אינו פועל שלו לקבל דמי פעולה.